

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-33>

УДК 336.368 (477)

ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

ECONOMIC CHARACTERISTICS OF THE INSURANCE MARKET IN UKRAINE AT THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT

Шірінян Артур Арамович

аспірант,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана;
аналітик департаменту прогнозування та управління,

ТОВ «Сільпо-Фуд»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-8799>

Татаріна Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5900-3949>

Shirinian Artur

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman;
Limited Liability Company "Silpo-Food"

Tatarina Tetiana

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Еволюція умов введення страхового бізнесу зумовлює потребу в постійному моніторингу і порівнянні показників страхового ринку в частині врахування регуляторних вимог, інфляції, часової вартості страхових активів і коштів, рентабельності бізнесу, монополізації та масштабу ринку, впливу страхування на формування внутрішнього валового продукту. Метою дослідження є виявити особливості функціонування, розвитку страхового ринку України і надати економічну характеристику його стану за допомогою макроекономічних показників. Методологія спирається на фінансово-економічний аналіз і розрахунки результатуючих макроекономічних показників за період 2020–2023. Отримано висновки стосовно законодавчих змін та імплементації директив Європейського Союзу, кількості страховиків, ринку перестраховування. Встановлено, що страховики надають перевагу операціям з цінними паперами, висококонцентрованим є сектор страхування життя, а частка податкових надходжень у надходженнях Зведеного бюджету України є малою.

Ключові слова: страховий ринок, кількість страховиків, активи, премії, проникнення, відкритість, щільність премій, рентабельність, інвестування, концентрація ринку, конкуренція, ефективність, податки, інновації.

The evolution of the insurance market in Ukraine (referred to as the IMU), regulatory requirements, and conditions for operating in the insurance business necessitate constant monitoring of the state and comparison of insurance market indicators in terms of inflation, the time value of insurance assets and funds, business profitability, market monopolization and scale, the competitiveness of insurers, and the impact of insurance on the formation of Ukraine's Gross Domestic Product (GDP) and budget revenue. The purpose of the study is to reveal the peculiarities of the functioning and development of the insurance market of Ukraine and to provide an economic description of its state using macroeconomic indicators. The analysis relies on financial-economic analysis and calculations of resulting macroeconomic indicators of the IMU for the period 2020–2023. Based on a detailed analysis, conclusions have been drawn regarding legislative aspects and the implementation of European Union directives. The number of insurance companies in Ukraine has been rapidly decreasing due to consolidation and regulatory changes. At the same time the beginning of the IMU's recovery in 2023 have been argued. It is shown that the domestic reinsurance market in Ukraine is underdeveloped and the insurance penetration is low. Insurers tend to invest heavily in government securities and high-interest deposits. There is a need for diversification into more varied investment

opportunities to enhance returns and manage risks effectively. It has been established that the life insurance sector is highly concentrated, with violations of antimonopoly legislation. The insurance industry in Ukraine is subject to various taxes, including corporate income tax and insurance premium taxes. The share of tax revenues in the consolidated budget of Ukraine is small. Insurance penetration, measured as premiums relative to GDP, is relatively low, indicating underdevelopment in the insurance sector. Opportunities for growth exist, particularly in expanding insurance penetration and improving market efficiency.

Keywords: insurance market, number of insurers, assets, premiums, penetration, openness, premium density, profitability, investment, market concentration, competition, efficiency, taxes, innovations.

Постановка проблеми. Еволюція ринку страхування в Україні (далі як РСУ), регуляторних вимог і умов введення страхового бізнесу зумовлює потребу у постійному моніторингу стану і порівнянні показників страхового ринку в частині врахування інфляції, часової вартості страхових активів і коштів, рентабельності бізнесу, монополізації та масштабу ринку, конкурентоздатності страховиків і впливу страхування на формування внутрішнього валового продукту (ВВП) України і наповнення бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінювання стану страхового ринку в Україні в останні роки широко висвітлювалося багатьма дослідниками: з позицій державної стратегії і результативності – фахівцями НБУ, Нагайчук Н. Г., Яворська Т. В.; з урахуванням іноземного досвіду і державного регулювання – Баранов А. Л., Залетов О., Шірінян Л. В.; з позицій інвестиційних ризиків – Пікус Р., Козьменко О. В.; з позицій конкурентоспроможності ринку – Єрмошенко А. М., Шірінян Л. В.; з позицій участі страхових посередників – Татаріна Т. В., Шкурко В.; з позицій фінансової безпеки – Бовсуновська Г. С., Журавка О. С.; з позицій інноваційних технологій – Бахарєва Я. В., Богріновцева Л. М., Шірінян Л. В. тощо. Питання дослідження закономірностей функціонування страхового ринку важливе з позицій оцінювання рівня фінансової безпеки ринку в рамках Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [1–2] і з позицій визначення ефективності конкуренції гравців на страховому ринку України [3–4]. Спостереження для країн з перехідною економікою дають великі величини концентрації гравців [5, с. 14]. Доцільно провести порівняння показників на основі даних РСУ. Актуальним також залишається питання участі іноземних інвесторів і ступеню відкритості РСУ і вітчизняного ринку перестраховування [6, с.93].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У лютому 2022 року в Україні був запроваджений воєнний стан, що триває понад 2,5 роки. У зв'язку з цим виникає питання чи вплинув воєнний стан

на показники РСУ і яким чином змінився РСУ під час війни. Таким чином, багатофакторність питання зумовлює потребу в проведенні комплексного дослідження РСУ на сучасному етапі розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є виявити особливості функціонування, розвитку страхового ринку України і надати економічну характеристику його стану за допомогою макроекономічних показників.

Методологія дослідження. Аналіз спирається на фінансово-економічний аналіз і розрахунки результируючих макроекономічних показників РСУ. Часові межі представлено дослідження становлять 4 роки (2020–2023 рр). *Інформаційною базою* слугували дані НБУ, публікації дослідників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство. До 2020 року Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) мала статус уповноваженого органу регулювання РСУ. Нацкомфінпослуг здійснювала аналіз платоспроможності страховиків і розміщення страхових резервів за напрямками, визначеними Кабінетом міністрів України. Після 2020 року повноваження Нацкомфінпослуг перейшли до Національного банку України (НБУ), який у 2023 році постановою № 185 від 25.12.2023 і у 2024 році постановою № 30 від 14.03.2024 скасував розпорядження Нацкомфінпослуг щодо правил формування, обліку і розміщення страхових резервів. Загалом у 2020–2024 роках Правління НБУ визнало такими, що втратили чинність, майже всі нормативно-правові акти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України і Нацкомфінпослуг України (лише за 2023–2024 роки було скасовано близько 60 нормативно-правових актів).

Нині основні зміни страхового ринку України зумовлені новою стратегією регулювання, яку було розкрито у 2020 році у Білій книзі «Майбутнє регулювання ринку страхування» після передання повноважень регулятора страхового ринку до НБУ [7–8]. Це також знайшло відображення в Законі України

«Про страхування», який було прийнято ще у 2021 року (на заміну другої редакції Закону України «Про страхування» від 2001 року і Закону України «Про страхування» 1996 року) і який введено в дію у 2024 році [9].

У новому Законі було введено 23 класи страхування (в тому числі 5 класів страхування життя) замість понад 50 видів страхування. Частина обов'язкових видів страхування стала добровільною. Згідно з Законом, не може вести діяльності на території України страховик-нерезидент, що належить до держав, що здійснюють збройну агресію проти України.

Нові регуляторні вимоги мають забезпечити фінансову стійкість і покращити платоспроможність страховиків, конкурентоздатність ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів послуг страхування. Приміром, платоспроможність страховика має забезпечуватись дотриманням визначених вимог до платоспроможності та мінімального капіталу: замість розміру статутного капіталу 10 млн євро для «life» страховика, і 1 млн євро для «non-life» страховика сума мінімального статутного капіталу має становити 48 млн грн для «life» страховика або 32 млн грн для «non-life» страховика. Загалом використано підхід: чим більшим є страховик, тим більше висувається до нього вимог.

Новий Закон передбачає перехід до прозорих структур власності страховиків та фінансової спроможності власників, перехід страховиків на новий стандарт обліку страхових контрактів – IFRS 17 для правильного відображення результатів страхової діяльності у фінансовій звітності. Все це має слугувати фундаментальним підґрунтям до євроінтеграції України і направлено на імплементацію директив Європейського Союзу в частині страхування [10].

Аналітичні дані страхового ринку України. Розглянемо показники страхового ринку України за останні роки. Спочатку дослідимо еволюцію кількісних параметрів структури ринку (табл. 1) в контексті постачальників послуг страхування.

Постачальники страхових послуг. Дані свідчать про зменшення кількості страховиків (N), яке почалось ще у 2009 році. Спостерігаються досить стрімкі зміни:

- протягом 2023 року ринок страхування покинули 27 «non-life» страховиків;
- на січень 2024 року кількість страховиків сягнула мінімуму 101 страховик (з яких 12 є страховиками життя);
- в березні 2024 року на ринку було вже 98 страховиків;
- кількість страхових компаній у вересні 2024 року скоротилася до 77 страховиків.

Така еволюція наводить на думку про досить швидкі і навіть шокові зміни, що можуть спричинити процеси дестабілізації страхового ринку на розглянутому інтервалі часу. Зменшення кількості гравців і масштабів ринку також підтверджується зменшенням кількості договорів страхування ($N_{\text{дог}}$ у табл. 1): від 120,6 млн одиниць у 2020 році до 94,8 млн договорів у 2023 році.

На ринку страхування здійснюють діяльність, пов'язану з наданням страхового захисту, страхові брокери. Станом на 1 квітня 2014 року згідно з Державним реєстром страхових та перестрахових брокерів в Україні налічувалось 56 брокерів, а в квітні 2024 року – вже 39 брокерів [12–13]. Послуги страхових брокерів включають більшою мірою консультування про перелік послуг та ризики клієнта. У країнах з розвинутою економікою на одного страховика припадає декілька брокерів, в Україні – навпаки. Приміром, у 2020 р. на одного брокера припадало 4 страховика, що

Таблиця 1

Показники кількості страховиків і договорів страхування

Рік	N, один.	N non-life	N life	Nдог, млн один.
2020	210	190	20	120,6
2021	155	142	13	131,6
2022	128	116	12	88,0
2023	101	89	12	94,8
2024	77	65	12	н/д

Джерело: наведено згідно з даними НБУ [11]. Дані для 2024 року подано станом на 1 вересня 2024 року

виявляє проблему слабкої співпраці брокерів і страховиків [12, с. 236].

Економічні показники. Аналіз економічних показників страховиків (табл. 2) виявляє наступні тенденції :

– номінальне збільшення активів страховиків і 2-х кратне зростання середнього розміру активу одного страховика (A/N) від 310 млн грн (у 2020 році) до 735 млн грн (у 2023 році);

– поступове зростання середньої величини власного капіталу одного страховика (BK/N) від 117 млн грн до 5205 млн грн на фоні загального тренду зменшення власного капіталу;

– коливання величини валових премій (ВП) з максимумом у 2021 році і мінімумом в 2022 році;

– зростання середнього прибутку страховика (Пр/N) від 13,7 млн грн до 30,7 млн грн.

Валові премії у рік початку повномасштабної агресії зменшилися до 39,62 млрд грн. Подальший розвиток РСУ у 2023 році показав, що страховий ринок почав відновлюватись і адаптуватись, що привело до зростання премій.

Відкритість ринку є результатом глобалізації та інтеграційних процесів і може визначатись за допомогою оцінювання частки іноземних інвестицій на РСУ:

$$\Phi_K = 100\% \text{ IK} / \text{СК}. \quad (1)$$

Тут позначено: IK – іноземний капітал в статутному капіталі страховиків, СК – статутний капітал всіх страховиків на ринку, Φ_K – ступінь відкритості страхового ринку (у %).

В рамках «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» (Міністерства економічного розвитку та торгівлі України) показник Φ_K повинен бути меншим за 30% [3, с.55].

Відкритість ринку перестраховування оцінюється за формулою:

$$\Phi_{\text{ПП}} = 100\% \text{ ПН} / \text{ПП}. \quad (2)$$

Тут ПН – обсяг страхових премій, належний перестраховикам-нерезидентам, ПП –

загальний обсяг страхових премій переданих в перестраховування. В таблиці 3 наведено консолідовані дані.

Аналіз виявляє відкритість РСУ (табл. 3): для 2023 року $\Phi_K=37,3\%$. За показником перестраховування страховий ринок України є сильно-залежним від іноземних гравців і афілійованим [3, с. 58]: для всього ринку страхування $\Phi_{\text{ПП}} = 78,4\%$, а для ринку «life» страхування $\Phi_{\text{ПП}} = 100\%$. Іншими словами, більшість премій з ризикового перестраховування залишають країну, а з страхування життя – 100% премій переданих у перестраховування належать перестраховикам-нерезидентам.

Таким чином, внутрішній ринок перестраховування в Україні нерозвинений. За таких умов існують ризики того, що національні постачальники послуг страхування фактично виводять кошти за межі країни через нерезидентів.

Страхове проникнення. Відповідний показник (insurance penetration) (insurance penetration) має додаткову назву ємності страхування і дає змогу оцінити ступінь впливу на формування ВВП. Він фактично показує важливість страхування для економіки країни:

$$\eta = 100\% \text{ ВП} / \text{ВВП}. \quad (3)$$

Тут позначено: ВП – валові страхові премії. Результати розрахунків наведено в таблиці 4.

Як бачимо, рівень ємності страхування є низьким: середні значення за останнє десятиліття становлять значення менші за 1 %: $\eta = 1 \%$ у 2020 році, $\eta = 0,9 \%$ у 2023 році. Також спостерігаємо спадний тренд показника ємності по роках з мінімумом у 2022 році і несуттєвим відновленням у 2023 році.

Щільність страхових премій можна також оцінити за допомогою середнього доходу страховика за страховою діяльністю ($\beta = \text{ВП}/\text{N}$) або за допомогою середньої вартості одного страхового договору ($\gamma = \text{ВП}/\text{N}_{\text{дог}}$). Результати наведено в табл. 5.

Дані таблиці 5 засвідчують, що наведені показники зростають:

Таблиця 2

Результативні економічні показники страховиків України

Рік	A, млрд грн	A/N, млн грн	BK, мдрд грн	BK/N, млн грн	ВП, млрд грн	Пр, млрд грн	Пр/N, млн грн
2020	64,92	310	24,67	117	45,18	2,869	13,7
2021	64,74	420	22,27	126	49,71	1,949	12,6
2022	70,30	550	22,78	178	39,62	4,005	31,3
2023	74,34	735	20,75	205	47,01	3,105	30,7

Джерело: розраховано авторами на основі даних НБУ [11]

Таблиця 3

Показники відкритості РСУ і ринку перестраховування

Рік	2020	2021	2022	2023
Ринок страхування				
ФК (%)	33,0	37,3	37,3	37,3
Ринок перестраховування				
ПП, млн грн	8487,4	8620,2	4250,8	4650,3
ПН, млн грн	3655,5	4902,4	3104,1	3646,6
ФПП (%)	43,0	56,9	73,0	78,4
Ринок «life» перестраховування				
ПП, млн грн	136,7	130,2	116,5	128,4
ПН, млн грн	136,6	130,2	116,5	128,4
ФПП (%)	100	100	100	100

Джерело: авторські розрахунки на основі даних НБУ [11]

Таблиця 4

Динаміка показника проникнення страхування в Україні

Рік	2020	2021	2022	2023
ВВП, млрд грн	4183,3	5459,57	5191,03	5341,57
ВП, млрд грн	45,18	49,71	39,62	47,01
η	1,08	0,91	0,76	0,88

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [11]

Таблиця 5

Показники щільності страхових премій на ринку України

Рік	2020	2021	2022	2023
Ринок страхування				
ВП, млрд грн	45,18	49,71	39,62	47,01
N, один.	210	155	128	101
Nдог, млн один.	120,6	131,6	88,0	94,8
$\beta = \text{ВП}/N$, млн грн	215	321	310	465
$\gamma = \text{ВП}/N_{\text{дог}}$, грн	375	378	450	496
Ринок «non-life» страхування				
ВП, млн грн	40157	43821	34850	41851
N «non-life», один.	190	142	116	89
$\beta = \text{ВП}/N$, млн грн	211	308	300	470
Ринок «life» страхування				
ВП, млн грн	5018,5	5882,0	4812,3	5164
N «life», один.	20	13	12	12
$\beta = \text{ВП}/N$, млн грн	251	452	401	430

Джерело: розрахунки авторів на основі даних НБУ [11]

– зростає середня вартість договору (γ) страхування від 375 грн до 496 грн;
 – майже двічі зросла річна премія одного страховика (β) від 215 млн грн у 2020 році до 465 млн грн у 2023 році;
 – на ринку «non-life» страхування спостерігається тенденція зростання серед-

ньорічної премії (β) від 211 млн грн до 470 млн грн;

– на ринку «life» страхування присутній тренд зростання середньорічної премії (β) від 251 млн грн до 430 млн грн.

Падіння середньо-річної премії (γ) спостерігається лише локально у 2022 році, що було

зумовлено воєнним станом і тимчасовими обмеженнями економічної діяльності.

Рентабельність. Зосередимо подальшу увагу на ефективності страхового бізнесу, яку можна оцінити за допомогою показника рентабельності активів ROA (return on assets) або показника рентабельності власного капіталу ROE (return on equity).

Перший показник визначається за формулою:

$$ROA = 100\% \text{ Пр} / \text{А}. \quad (4)$$

Тут Пр – чистий прибуток страховиків (після сплати податків і зборів), А – активи страховиків.

Показник ROA порівнюють з індексом інфляції (i , %) в припущенні, що $ROA > i$, щоб врятувати кошти страховика від знецінення.

Другий показник можна записати через власний капітал (ВК) таким чином:

$$ROE = 100\% \text{ Пр} / \text{ВК}. \quad (5)$$

Показник ROE є важливим для інвесторів. Інвестори-власники компаній намагаються отримати величину ROE значно більшою за дохідність ОВДП і за ставку НБУ для кредитів рефінансування банків. У таблиці 6 наводимо результати розрахунків.

Дані таблиці 6 для показників ROE і ROA для всього PCY і в розрізі ризикового «non-life» страхування і «life» страхування життя свідчать:

– величина показника ROA для всього ринку страхування коливається близько значення 4%;

– величина показника ROE для всього ринку страхування коливається і в 2023 році становить близько 15%;

– показник ROE для ринку «non-life» страхування коливається і є меншим за дохідність цінних паперів і ставок НБУ;

– показник ROE для ринку «non-life» страхування має значно менші значення порівняно з ROE для ринку «life» страхування.

Розподіл страховиків за рентабельністю активів у 2023 році був таким:

– 83% «life» страховиків і 72% «non-life» страховиків мали позитивну рентабельність $ROA > 0\%$;

– 33% «life» страховиків і 38% «non-life» страховиків мали низьку рентабельність в межах інтервалу значень $0\% < ROA < 3\%$;

– 26% «life» страховиків і 14% «non-life» страховиків мали рентабельність ROA в межах $3\% < ROA < 6\%$;

– 10% «life» страховиків і 15% «non-life» страховиків мали високу рентабельність активів $ROA > 10\%$.

Інвестування коштів страхових резервів. Страховики можуть бути потужними інвесторами економіки країни, тому доцільно перевірити розміщення коштів технічних і математичних резервів. Це можуть бути інвестиції страховиків в економіку України, в цінні папери, що емітуються державою, банківські вклади (депозити), банківські метали, акції тощо.

Таблиця 6

Показники рентабельності страхової діяльності в Україні

Рік	2020	2021	2022	2023
Ринок страхування				
ROA, %	4,4	3,0	5,7	4,2
ROE, %	11,6	8,8	17,6	15,0
Ринок «non-life» страхування				
Пр, млрд грн	2,435	1,618	3,422	2,253
А, млрд грн	49,032	46,757	49,688	50,278
ВК, млрд грн	21,992	19,769	20,333	17,632
ROA, %	5,0	3,5	6,9	4,5
ROE, %	11,1	8,2	16,8	12,8
Ринок «life» страхування				
Пр, млрд грн	0,434	0,331	0,583	0,851
А, млрд грн	15,888	17,453	20,610	24,135
ВК, млрд грн	2,672	2,454	2,462	3,114
ROA, %	2,7	1,9	2,8	3,5
ROE, %	16,2	13,5	23,7	27,3

Джерело: розрахунки авторів на основі даних НБУ [11]

Аналіз структури вкладених коштів виявляє, що в останні 5 років страховики поступово нарощували частку грошових коштів на депозитах банків: якщо у 2020 році кошти на депозитах банків становили 25% від величини прийнятних активів на покриття резервів, то у 2023 році цей показник був на рівні 28%. Подібним чином щороку зростала частка коштів, інвестованих в державні цінні папери: у 2020 році ця сума становила 28%, а в 2023 році – 32% від величини прийнятних активів на покриття резервів [11]. Вкладення коштів страхових резервів у нерухоме майно в 2023 році становило лише 5% від величини прийнятних активів на покриття резервів. Це означає, що надходження за ОВДП формують основу інвестиційного доходу, а кошти страхових резервів майже не інвестуються в економіку для будівництва і розвитку галузей і промисловості.

Причиною такої поведінки є високий рівень ставок депозитних сертифікатів НБУ і ОВДП, що зумовлює страховиків надавати перевагу операціям з цінними паперами (таблиця 7).

Концентрація ринку. Антимонопольне законодавство визначає ступінь монополізації ринку за допомогою показника концентрації (concentration ratio):

$$X_i = 100\% \text{ ВП}_i / \text{ВП}, \quad (6)$$

де величина ВП_i – це страхові премії одного страховика; «i» визначає номер страховика.

Якщо впорядкувати всі значення X_i від максимуму до мінімуму, то перший член такої впорядкованої послідовності відповідатиме концентрації страховика, що одержав найбільший обсяг премій (далі як CR1). Отже, отримаємо рейтинг страховиків за часткою отриманих премій на ринку. Для перших двох в рейтингу страховиків концентрація є сумою $\text{CR2} = X_1 + X_2$, трьох –

$$\text{CR3} = X_1 + X_2 + X_3. \quad (7)$$

В Законі України «Про захист економічної конкуренції» ринок вважається монополізованим за умов: $\text{CR1} > 35\%$; $\text{CR3} > 50\%$; $\text{CR5} > 70\%$ [16]. Саме тому доцільно розрахувати показники концентрації та порівняти з нормативними значеннями (таблиця 8).

За результатами проведених нами розрахунків для показників концентрації можна резюмувати наступне. Висококонцентрованим є сектор страхування життя, де порушено норми антимонопольного законодавства, починаючи з 2020 року. Причому, ситуація щороку погіршується і у 2023 році п'ять «life» страховиків охоплюють 85,3% всього ринку. На ринку страхування життя основним грав-

Таблиця 7

Ставки НБУ і дохідність річних цінних паперів у 2021 – 2023 рр.

Рік	Облікова ставка НБУ, %	Дохідність ОВДП, %	Інфляція, i, %
2021	6→9	10,7→11,8	5→10
2022	10→25	11,9→18,0	10→26
2023	25→15	18,5→16,5	24→6

*Стрілка деталізує зміну значення показника від січня по грудень року

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [11; 14–15]

Таблиця 8

Показники концентрації гравців на страховому ринку

Рік	N	CR1	CR3	CR5
«non-life» страхування, %				
2020	190	6,7	18,0	27,3
2021	142	7,8	20,3	30,5
2022	116	9,1	24,3	36,4
2023	89	8,8	25,0	38,4
«life» страхування, %				
2020	20	31,0	56,0	75,5
2021	13	35,8	59,7	77,5
2022	12	44,1	65,4	82,4
2023	12	48,2	70,7	85,3

Джерело: розрахунки авторів згідно з даними НБУ [11]

цем є ПрАТ «МетЛайф», частка якого на ринку становила $CR1=31,0\%$ у 2020 році, $CR1 = 48,2\%$ у 2023 році. Наступними гравцями за рейтингом страхових премій є АТ СК «ТАС» (приватне), ПрАТ «ГРАВЕ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ», ПрАТ СК «ПЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ», ПрАТ СК «УНІКА ЖИТТЯ», ТДВ СК «АРКС ЛАЙФ».

Для ринку «non-life» страхування ситуація виглядає значно краще. Низькоконцентрованим залишається ринок «non-life» страхування, для якого показники концентрації знаходяться в межах законодавчих норм. Водночас спостерігається тренд до зростання монополізації за одночасним зменшенням кількості постачальників послуг. Основними постачальниками послуг на такому ринку є АТ СК «АРКС» ($CR1 = 6,7\%$), АТ СГ «ТАС» (приватне), ПрАТ СК «УНІКА», ПрАТ СК «ВУСО», ПАТ СК «УСГ», АТ СК «ІНГО», ПрАТ СК «АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ», ПрАТ СК «Універсальна», ПрАТ СК «ПЗУ Україна».

Оцінки для країн з перехідною економікою дають величини $CR3 = 50\%$ для ринку «non-life» страхування і $CR3 = 60\%$ для ринків «life» страхування [9, с. 13]. З цих позицій дані страхового ринку України є схожими на відповідні у інших країнах перехідною економікою.

Конкуренція. Показник конкуренції або індекс Герфіндала-Гіршмана (ННІ) використовується для визначення ступеню монополізації ринку. Його можна оцінити за допомогою частки страховика на ринку X_i згідно з формулою (6). Індекс ННІ необхідно визначити з використанням суми квадратів відсотків премій окремих страховиків:

$$ННІ = X_1^2 + X_2^2 + X_3^2 + \dots + X_{N-1}^2 + X_N^2. \quad (8)$$

Вважається, що на ринку присутня конкуренція постачальників послуг за умови $ННІ < 1000$. Розрахунки наведено в таблиці 9.

Таблиця 9

Показники конкуренції ННІ

Рік	2020	2021	2022	2023
ринок «non-life» страхування				
ННІ	260,1	285,4	418,5	491,1
ринок «life» страхування				
ННІ	1560	1840	2430	2740

Джерело: авторські розрахунки на основі фінансової звітності і даних всіх діючих страховиків України і на основі даних НБУ [11]

Показник ННІ = 491 для ринку «non-life» страхування у 2023 році відповідає пропо-

рційно розподіленому ринку з наявною конкуренцією постачальників і низькою монополізацією.

Показник $ННІ > 2000$ для ринку страхування життя у 2021–2023 роках відповідає умовам монополізації ринку з високим рівнем монополізації ринку. Детальний аналіз виявляє великий внесок ПрАТ «МетЛайф» у загальний показник ННІ на рівні 2320, що відповідає домінуванню на ринку. Отже, аналіз вказує на монополізацію ринку страхування життя.

Бюджетна ефективність страхового бізнесу. Функція бюджетного наповнення від страхування розкривається за допомогою оцінювання обсягів податкових надходжень страховиків до Зведеного бюджету України (ЗБУ) і частки таких надходжень у надходженнях Зведеного бюджету України (далі як ЧПН):

$$ЧПН = 100\% \text{ ПоПр} / \text{ЗБУ}. \quad (9)$$

Тут ПоПр – податки страховиків, що враховує податок на прибуток і податок на доходи від страхування, ЗБУ – Зведений бюджет України [17].

Для повноти опису розрахуємо податкову віддачу за ефективною ставкою податку за формулою:

$$ЕфСт = 100\% \text{ ПоПр} / \text{Пр} \text{ (до оподаткування)}. \quad (10)$$

Тут Пр (до оподаткування) – фінансові результати страховиків (прибуток) до оподаткування. Отже, ефективна ставка податку на прибуток визначається шляхом ділення суми витрат зі сплачених податків на прибуток страховиків на величину прибутку страховиків до оподаткування за даними фінансової звітності за відповідний календарний рік. Нагадаємо, що відповідно до статті 136 Податкового Кодексу України базова (основна) ставка податку на прибуток становить 18 % страховиків-резидентів одночасно із ставкою податку на прибуток, встановлюються ставки податку на дохід в розмірі 3 % від премій для «non-life» страхування і 0% для «life» страхування [18].

Наші розрахунки бюджетної ефективності страхового бізнесу наведено в таблиці 10. Цікаво, що ефективна податкова ставка значно перевищує ставку податку на прибуток підприємств 18% і оцінюється на рівні 35–40%. У 2023 році показник ЕфСт становив 39,4%.

Дані табл. 10 свідчать про невисоку частку податкових надходжень ЧПН у надходженнях Зведеного бюджету України, що оцінюється останніми роками на рівні 0,05-0,5 % у загальних надходженнях до Зведеного бюджету України. У 2023 році показник ЧПН становив

Таблиця 10

Показник бюджетної ефективності страхування

Рік	Пр (до оподаткування), млрд грн	ПоПр, млрд грн	ЕфСт, %	ЗБУ, млрд грн	ЧПН, %
2020	4,434	1,666	37,6	161,4	1,03
2021	3,521	1,686	47,9	176,9	0,95
2022	5,779	1,887	32,6	356,1	0,53
2023	4,607	1,817	39,4	3104,3	0,06

Джерело: розрахунки авторів на основі даних страховиків України, даних НБУ [11]

0,06%. Іншими словами, дані свідчать про низьку ефективність виконання фіскальної функції за чинної системи оподаткування і потрібно шукати нові механізми забезпечення бюджету.

Цифровізація страхової галузі – InsurTech на страховому ринку України. Термін «InsurTech» використовують для інноваційних технологій в страховій галузі. До таких технологій відносять [19–21]:

- телематику (GPS моніторинг майна і транспорту, рухомих об'єктів);
- відеохостинг (розміщення відеоматеріалів на певну тематику);
- CRM-системи управління взаємодією з клієнтами (Customer relationship management, CRM);
- штучний інтелект (використання машин за спеціальними алгоритмами, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту);
- клієнтські веб-сайт та мобільні додатки, чат-боти (дистанційне обслуговування, технології віртуальної реальності);
- блокчейн-технологію розподіленого реєстру, автоматизацію процесів;
- великі дані (Big Data) і використання хмарних технологій;
- Інтернет речей (мережа передачі даних між об'єктами («речами»), що взаємодіють із зовнішнім середовищем);
- біометрію тощо.

Деякі технології з наведеного переліку знаходять використання в страховій галузі [19–21]. Одним з вдалих рішень на страховому ринку України в цьому напрямі є платформа EWA для обслуговування учасників МТСБУ за допомогою інформаційних систем «GreenCard-Online» і «Електронний поліс», що дає змогу перевіряти чинність полісів автострахування, забезпечувати зв'язок, надавати документи, накладати цифровий підпис, заповнювати форми і надсилати в МТСБУ [21, с. 31].

У праці дослідників С. А. Калашник і Л. В. Шірінян наведено приклади використання інформаційних технологій на страховому ринку України і наголошується на тому, що навіть провідні страхові компанії пропонують лише обмежений спектр інноваційних технологій, що свідчить про невикористаний достатньою мірою потенціал InsurTech в страхуванні. Приміром, провідні українські «non-life» страховики СК «АРКС», СГ «ТАС» (приватне)», СК «УНІКА» використовують такі технології: 1. Телематика. 2. Мобільний додаток. 3. Чат-боти. 4. Великі дані (Big data). 5. Корпоративні інформаційні системи. 6. Хмарні технології. Провідні «life» страховики «МетЛайф», СК «ТАС» (приватне), «ГРАВЕ УКРАЇНА Страхування життя» використовують: 1. Телематика. 2. Мобільний додаток. 3. Чат-боти. 4. Онлайн оплата полісу [20].

Таким чином, інформаційні технології вже знаходять застосування на страховому ринку України. Водночас, дані свідчать, що залишаються невирішеними питання законодавчого унормування використання інформаційних технологій.

Висновки. За результатами проведеного дослідження представлено економічну характеристику страхового ринку України за період 2020–2023 рр. На основі детального аналізу встановлено такі закономірності:

1. Законодавчі зміни відображені в новому Законі України «Про страхування», де введено 23 класи страхування і передбачається перехід до прозорих структур власності та імплементація європейських норм.

2. Має місце спадна еволюція кількості страховиків. На ринку присутні страхові посередники та перестрахові брокери, вплив яких на обсяги страхування є несуттєвим. Страховий ринок демонструє початок відновлення у 2023 році, оскільки активи, премії та власний капітал страховиків зростають. Середня вартість договору страхування зростає і становила близько 500 грн у 2023 році, спосте-

рігається тенденція зростання середньорічної премії страховика. Значний обсяг премій з ризикового перестраховування надходить за кордон, а з страхування життя – 100% премій переданих у перестраховування належать перестраховикам-нерезидентам.

3. Рівень проникнення страхування є низьким ($\eta = 0,9\%$ у 2023 році). Частка податкових надходжень ЧПН у надходженнях Зведеного бюджету України є малою і оцінюється у 2023 році на рівні 0,06%.

4. Рентабельність власного капіталу ROE для ринку страхування коливається і в 2023 році становить близько 15%. Показник ROE для ринку «non-life» страхування є меншим за значення ROE для ринку «life» страхування і є меншим за дохідність цінних паперів і ставок НБУ. Страховики надають перевагу операціям з цінними паперами і депозитам в банках. Кошти страхових резервів майже не інвестуються в економіку для будівництва і розвитку галузей промисловості.

5. Висококонцентрованим є сектор страхування життя, де порушено норми антимонопольного законодавства, починаючи з

2020 року. Основним гравцем є ПрАТ «Мет-Лайф», частка якого на ринку становила CR1 = 48,2% у 2023 році. Низькоконцентрованим є ринок «non-life» страхування. Основними постачальниками послуг на такому ринку є АТ СК «АРКС» (з концентрацією CR1 = 6,7%), АТ СГ «ТАС» (приватне), ПрАТ СК «УНІКА».

6. Показник конкуренції ННІ = 491 для ринку «non-life» страхування у 2023 році, що відповідає пропорційно розподіленому ринку з наявною конкуренцією постачальників і низькою монополізацією. Ринок страхування життя є монополізованим з показником ННІ > 2000 у 2021–2023 роках відповідає умовам монопольної конкуренції з високим рівнем монополізації ринку. Внесок ПрАТ «Мет-Лайф» у загальний показник ННІ становить близько 2320.

7. Страховики України з обережністю впроваджують інформаційні технології. Найбільш поширеними є телематика, мобільні додатки, чат-боти, великі дані, корпоративні інформаційні системи, хмарні технології, онлайн оплата полісу. Існує платформа EWA для обслуговування полісів автострахування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бовсуновська Г. С. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 16(1). С. 167–173.
2. Бочкарьова Т. О., Журавка О. С. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 6(1). С. 57–65.
3. Шірінян Л. В., Шірінян А. С. Методологія комплексної оцінки відкритості ринків банківських і страхових послуг України. *Економіка України*. 2017. № 12. С. 55–60.
4. Єрмошенко А. М., Єрмошенко Л. В. Технологія аналізу конкурентної боротьби на страховому ринку. *Вісник Української академії банківської справи*. 2006. № 2(21). С. 48–55.
5. Thorburn C. Insurers: Too Many, Too Few, or “Just Right”? Initial Observations on a Cross-Country Dataset of Concentration and Competition Measures. *Policy Research Working Paper 4578*. World Bank. 2008. 23 p.
6. Шкурко В. Сектор перестраховування у фінансовій системі. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 143 (3). С. 93–102.
7. Гудима Н. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування». 2020. Квітень. НБУ, 26 с.
8. Національний банк України. Стратегія: Фінансова фортеця України. 2021. 40 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU.pdf?v=7 (дата звернення: 20.10.2024)
9. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 20.10.2024)
10. Національна асоціація страховиків України. Ключові тенденції страхового ринку України у 2023-2024 роках. Упевнений рух до європейського союзу. 17 травня 2023. URL: <https://www.nasu.com.ua/klyuchovitendencziyi-strahovogo-rynku-ua/> (дата звернення: 04.07.2024)
11. Національний банк України. Наглядова статистика. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 15.06.2024)
12. Татаріна Т. В. Страхові посередники в Україні: функціональні особливості, проблеми та перспективи розвитку. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 7. С. 236–242.
13. BritMarkt. Страховий брокер в Україні: чи далеко нам до Європи? URL: <https://brit-mark.com/ua/articles/strahovoj-broker-v-ukraine-daleko-li-nam-do-evropy/> (дата звернення: 24.09.2024)
14. Національний банк України. Облікова ставка Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish> (дата звернення: 24.09.2024).

15. Національний банк України. Первинний ринок ОВДП. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/primary-ovdp-chart> (дата звернення: 24.09.2024).
16. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 24.09.2024)
17. Український портал про фінанси і інвестиції ТОВ "МінфінМедіа". Зведений бюджет України. Останнє оновлення 30.08.2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2023/> (дата звернення: 24.09.2024)
18. Податковий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.09.2024)
19. Богріновцева Л. М., Ключка О. В., Заїчко І. В. Розвиток та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління страховими компаніями в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-57> (дата звернення: 10.08.2024)
20. Калашник С. А., Шірінян Л. В. Інформаційні технології в страхуванні. *Ефективна Економіка*. 2024. № 10. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/4835/4877> (дата звернення: 20.10.2024)
21. Бахарева Я. В. Розвиток інформаційних технологій в страхуванні: електронні поліси для власників транспортних засобів. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. № 43. С. 31–40.

REFERENCES:

1. Bovsunovska G. S. (2014) Intehral'na otsinka rivnya finansovoyi bezpeky strakhovoho rynku Ukrayiny [Integrated assessment of the level of financial security of the insurance market of Ukraine]. *Economic analysis*, vol. 16(1), pp. 167–173.
2. Bochkaryova T. O., Zhuravka O. S. (2015) Finansova bezpeka suchasnoho strakhovoho rynku Ukrayiny [Financial security of the modern insurance market of Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 6(1), pp. 57–65.
3. Shirinyan L. V., Shirinyan A. S. (2017) Metodolohiya kompleksnoyi otsinky vidkrytosti rynkiv bankivsk'kykh i strakhovykh posluh Ukrayiny [Methodology of comprehensive evaluation of the openness of banking and insurance services markets of Ukraine]. *Economy of Ukraine*, no. 12, pp. 55–60.
4. Yermoshenko A. M., Yermoshenko L. V. (2006) Tekhnolohiya analizu konkurentnoyi borot'by na strakhovomu rynku [Technology of competitive analysis in the insurance market]. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, no. 2(21), pp. 48–55.
5. Thorburn C. (2008) Insurers: Too Many, Too Few, or "Just Right"? Initial Observations on a Cross-Country Dataset of Concentration and Competition Measures. *Policy Research Working Paper 4578*. World Bank. 23 p.
6. Shkurko V. (2022) Sektor perestrakhuvannya u finansoviy systemi [The reinsurance sector in the financial system]. *Scientia Fructuosa*, 143(3), pp. 93–102.
7. Gudyma N. (2020) White book "Future regulation of the insurance market". National Bank of Ukraine, 26 p. (in Ukrainian)
8. National Bank of Ukraine (2021) Strategy: Financial fortress of Ukraine. 40 p. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU.pdf?v=7 (accessed October 20, 2024)
9. On insurance: Law of Ukraine dated November 18, 2021 No. 1909-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (accessed October 20, 2024)
10. National Association of Insurers of Ukraine (2023). Key trends of the insurance market of Ukraine in 2023-2024. Confident movement towards the European Union. Available at: <https://www.nasu.com.ua/klyuchovi-tendencziyi-strahovogo-rynku-u/> (accessed July 04, 2024)
11. National Bank of Ukraine. Supervisory statistics. Performance indicators of non-bank financial services market participants. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (accessed June 15, 2024)
12. Tatarina T. V. (2020) Strakhovi poserednyky v Ukrayini: funktsional'ni osoblyvosti, problemy ta perspektyvy rozvytku [Insurance intermediaries in Ukraine: functional features, problems and prospects of development]. *Business-Inform*, no. 7, pp. 236–242.
13. BritMarkt. Strakhovyy broker v Ukrayini: chy daleko nam do Yevropy? [Insurance broker in Ukraine: how far are we from Europe?]. Available at: <https://brit-mark.com.ua/articles/straxovoj-broker-v-ukraine-daleko-li-nam-do-evropyi> (accessed September 24, 2024)
14. National Bank of Ukraine. The accounting rate of the National Bank. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish> (accessed September 24, 2024)
15. National Bank of Ukraine. The primary market of OVDP. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/primary-ovdp-chart> (accessed September 24, 2024)

16. On the protection of economic competition: Law of Ukraine dated January 11, 2001 No. 2210-III as amended. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (accessed September 24, 2024)
17. Ukrainian portal about finances and investments of "MinfinMedia" LLC. Consolidated budget of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2023/> (accessed September 24, 2024)
18. Tax Code of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed September 24, 2024)
19. Bohrinovtseva L. M., Klyuchka O. V., Zayichko I. V. (2024) Rozvytok ta vprovadzhennya innovatsiynykh pidkhodiv do finansovoho upravlinnya strakhovymy kompaniyamy v umovakh voyennoho stanu [Development and implementation of innovative approaches to the financial management of insurance companies under the conditions of marital state]. *Economy and Society*, № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-57> (accessed August 10, 2024)
20. Kalashnyk S.A., Shirinyan L.V. (2024) Informatsiyni tekhnolohiyi v strakhuvanni [Information technologies in insurance]. *Efektivna Ekonomika*, 10, Available at: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4835/4877> (accessed October 20, 2024)
21. Bakhareva Ya. V. (2020) Rozvytok informatsiynykh tekhnolohiy v strakhuvanni: elektronni polisy dlya vlasnykiv transportnykh zasobiv [Development of information technologies in insurance: electronic policies for vehicle owners]. *Norwegian Journal of development of the International Science*, № 43, pp. 31–40.